

TRANSNACIONALIZIRANJE JAVNE SFERE¹

Danes je običajno govoriti o »transnacionalnih javnih sferah«. V akademskih miljejih vse pogosteje slišimo sklicevanje na »diasporične javne sfere«, »regionalne javne sfere« in celo nastajajočo »globalno javno sfero«. Takšen govor ima jasen namen. Vse večji korpus literature s področja medijskih študij dokumentira obstoj diskurzivnih aren, ki prestopajo meje nacij² in držav. Številni strokovnjaki s področja kulturnih študij spretno kartografirajo obrise teh aren in tokove podob in znakov v njih in skozi nje. Tako je zamisel o »transnacionalni javni sferi« intuitivno verodostojna, saj se zdi, da zares črpa iz družbene realnosti.

Vseeno pa zamisel odpira teoretsko težavo. Koncept javne sfere ni bil razvit samo z namenom razumeti empirične komunikacijske tokove, ampak kot normativna politična teorija demokracije. V tej teoriji je javna sfera razumljena kot prostor za komunikativno generiranje javnega mnenja, in to na načine, ki naj bi (vsaj do neke mere) jamčili moralno-politično veljavnost. Pri tem je pomembno, kdo participira in pod katerimi pogoji. Poleg tega naj bi bila javna sfera medij mobiliziranja javnega mnenja kot politične moči. Več moči bi dala državljanom³ nasproti zasebnim silam in jim dopuščala vplivati na državo. Javna sfera bi tako sovpadala s suvereno oblastjo, na katero se komuniciranje v bistvu naslavlja. Skupaj sta ti ideji – veljavnost javnega mnenja in opolnomočenje državljanov nasproti državi – bistveni za koncept javne sfere v demokratični teoriji. Brez njiju izgubi koncept svojo kritično moč in politični potencial.

Omenjeni značilnosti pa nista brez težav povezljivi z diskurzivnimi arenami, ki jih danes imenujemo »transnacionalne javne sfere«. Idejo veljavnega javnega mnenja je težko povezati s komunikativnimi arenami, v katerih sogovorniki ne tvorijo političnega državljanstva. Obenem je težko povezati fenomen komunikativne moči z diskurzivnimi prostori, ki ne sovpadajo s suverenimi državami. Tako nikakor ni jasno, kaj danes pomeni govoriti o »transnacionalnih javnih sferah«. Vsaj z gledišča demokratične teorije se sliši fraza skoraj kot oksimoron.

Vseeno pa pojma »transnacionalne javne sfere« ne bi smeli prehitro zavreči. Je nepogrešljiv, mislim, za tiste med nami, ki si prizadevamo rekonstruirati demokratično teorijo v današnjih »postnacionalnih konstelacijah«. Ne bo pa zadoščalo samo sklicevati se na javne sfere na vsakdanji, zdravorazumski način, kot da bi že vedeli, kaj so. Bolj kot to se bo nujno vrniti k izhodišču: treba bo problematizirati teorijo javne sfere in nazadnje rekonstruirati njene koncepte veljavnosti in komunikativne moči. Spretnost bo hoditi po tanki liniji med enako nezadovoljivima pristopoma.

* Dr. Nancy Fraser je profesorica filozofije in politike na New School For Social Research v New Yorku.

¹ Besedilo *Transnationalizing the Public Sphere* je v izvirniku dosegljivo na <http://www.republicart.net> (dostop 23. september 2005).

² *Nation* prevajamo z *nacija* (in ne *narod*), ker se avtorica v besedilu sklicuje na državo-nacijo, na nacionalno-vestfalsko državo. Op. prev.

³ Avtorica uporabi besedo *citizenry*, ki jo na tem mestu, ko se sklicuje na *citizens*, prevajamo z *državljan*. Kjer *citizenry* uporabi v pomenu *citizenship*, besedo prevajamo z *državljanstvo*. Op. prev.

Izoginiti se je treba empiricističnemu pristopu, ki teorijo preprosto prilagodi obstoječim realnostim – ta pristop namreč žrtvuje normativno moč. Hkrati se je treba izogniti pretirano eksternalističnemu pristopu, ki se, da bi obsodil družbeno realnost, obrača k idealni teoriji – ta pristop žrtvuje kritične potenciale. Alternativa je kritično-teoretski pristop, ki poskuša locirati normativne standarde in emancipatorne politične možnosti zlasti v razgrinjanju sedanjih konstelacij.

Ta projekt pa se sooča z večjo težavo. Teorija javne sfere je vedno bila implicitno vestfalska in/ali nacionalna – vedno je molče privzemala vestfalski in/ali nacionalni okvir. Enako (v veliki meri) drži za različne kritike/rekonstrukcije teorije javne sfere z gledišč spola, rase in razreda. Nacionalnovestfalska podlaga za teorijo javne sfere je bila problematizirana šele v zadnjem času. Šele vse večje poudarjanje transnacionalnih fenomenov v povezavi z »globalizacijo«, »postkolonialnostjo«, »multikulturalizmom« itd. je omogočilo – in naredilo za nujno – ponovni premislek teorije javne sfere v transnacionalnem okviru. Ti razvoji nas silijo, da se soočimo s težkim vprašanjem: je koncept javne sfere v svojih temeljnih konceptualnih strukturah tako korenito nacionalno-vestfalski, da ga kot kritične podlage za teoretiziranje sedanjosti ne moremo več rešiti? Ali pa je mogoče koncept rekonstruirati v transnacionalnem okviru? V drugem primeru naloga ne bi bila preprosto konceptualiziranje transnacionalnih javnih sfer kot dejansko obstoječih institucij. Prej bi pomenila reformulacijo *kritične teorije javne sfere* na način, ki lahko pojasni emancipatorne možnosti sedanje »postnacionalne konstelacije«.

V tem besedilu želim začeti s predstavitvijo parametrov za takšno razpravo. Mapirala bom teren in raje postavljala vprašanja, kot da bi ponujala končne odgovore. Začenjam s predpostavko, da je teorija javne sfere načeloma pomemben kritično-konceptualni vir, ki ga je treba, če je mogoče, rekonstruirati in ne odvreči. Razpravo bom nadaljevala v treh delih. V prvem bom skicirala obrise tradicionalne teorije javne sfere na način, ki bo poudaril njene implicitne nacionalnovestfalske predpostavke. Pokazala bom, da so se te predpostavke vztrajno pojavljale v glavnih feminističnih in antirasističnih kritikah in drugih pojavnih oblikah teorije. V drugem delu bom identificirala nekaj različnih ravni transnacionalnosti, ki problematizirajo uveljavljeno teorijo javne sfere in njene feministične in antirasistične alternative. Na koncu bom predlagala nekaj strategij, s katerimi se utegnejo teoretiki javne sfere odzvati na te izzive.

Moj namen je ponovno politizirati teorijo javne sfere, ki je trenutno v nevarnosti depolitizacije. To zahteva, kot bomo videli, ponovni razmislek o problemu obsega.

Tradicionalna teorija javne sfere in kritične alternative: tematiziranje implicitnega nacionalnovestfalskega okvira

Naj začnem z osvežitvijo nekaterih analitičnih značilnosti teorije javne sfere, povzetih po *locus classicus* vseh razprav, Jürgen Habermasovih *Strukturnih spremembah javnosti*. Habermasovo proučevanje je potekalo simultano na dveh ravneh: 1) empirično-historično-institucionalni ravni in 2) ideološko-kritični/idealno-normativni ravni. Na obeh ravneh je bila javna sfera konceptualizirana kot po obsegu enaka suvereni teritorialni državi(-naciji). Habermasov premislek javne

sфере se je, vsaj posredno, opiral na najmanj šest institucionalnih, implicitno vestfalskih predpostavk:

- 1) Habermas je posredno povezal javno sfero z vestfalskonacionalnim državnim aparatom, ki je izvajal suvereno premoč nad zamejenim ozemljem in njegovimi prebivalci.
- 2) Habermas je pritrdil povezavi javne sfere z vestfalskonacionalno ekonomijo, ki je temeljila na teritoriju, bila pravno konstituirana in v principu predmet državne regulacije.
- 3) Habermas je implicitno povezal javno sfero z vestfalskonacionalnim državljanstvom. Državljeni so bili prebivalci vestfalskonacionalnega teritorija in so posedovali vrsto (vestfalskonacionalnih) splošnih interesov, ki so bili v veliki meri ustvarjeni skozi vestfalskonacionalno ekonomijo in bili osredotočeni nanjo.
- 4) Habermas je povezal javno sfero z nacionalnim jezikom, ki je predstavljal medij komuniciranja javne sfere.
- 5) Habermas je, čeprav ne eksplicitno, povezal javno sfero z vestfalskonacionalno literaturo, ki je konstituirala medij za oblikovanje in reprodukcijo (vestfalskonacionalne) subjektivne orientacije k (vestfalskonacionalni) namišljeni skupnosti vestfalskonacionalne identitete.
- 6) Habermas je po tihem povezal javno sfero z vestfalskonacionalno komunikacijsko infrastrukturo: vestfalskonacionalni tisk in pozneje vestfalskonacionalno radio-televizijo, ki poroča o vestfalskonacionalnih novicah.

Ti institucionalni elementi se v teoriji javne sfere povezujejo na specifičen idealen/ideološki način in se usmerjajo k specifičnemu političnemu projektu. Namen je skozi (vestfalskonacionalni) proces javnega komuniciranja (vodenga v vestfalskonacionalnem jeziku in skozi vestfalskonacionalni tisk) generirati telo (vestfalskonacionalnega) javnega mnenja. To mnenje bi moralo odražati komunikativno generiran (vestfalskonacionalni) splošni interes (vestfalskonacionalnega) državljanstva glede upravljanja in urejanja skupnih pogojev njihovega (vestfalskonacionalnega) življenja, še posebno glede (nacionalne) ekonomije. Hkrati je namen tudi povečati moč telesa (vestfalskonacionalnega) javnega mnenja, generiranega nasproti zasebnim silam in nacionalni državi, tako da ostane (vestfalska) država odgovorna (vestfalskonacionalnemu) državljanstvu, in da se »racionalizira« prevlada (vestfalske) države. Tako razumljena je (nacionalna) javna sfera vitalna institucionalna komponenta (vestfalskonacionalne) demokracije.

Gledano empirično, teorija javne sfere osvetli, čeprav nepopolno, zgodovinski proces demokratizacije vestfalskonacionalne države. Normativno pa predstavlja prispevek k vestfalskonacionalni demokratični teoriji. Na obeh ravneh služi kot podlaga za identificiranje in kritiziranje demokratičnih deficitov obstoječih vestfalskih držav. So res vsi pripadniki nacije polni člani javnosti? Lahko vsi participirajo pod enakimi pogoji? Ali zasebno lastništvo nad vestfalskonacionalnimi mediji izkrivlja vestfalskonacionalni proces oblikovanja mnenja? Dosega vestfalskonacionalno javno mnenje dovolj učinkovito komunikativno moč za krotenje zasebnih sil? Mu lahko uspe toliko vplivati na vestfalskonacionalno državo, da racionalizira njeno prevlado?

Tradicionalna teorija javne sfere nas je spodbujala k proučevanju takšnih vprašanj, hkrati pa je osnovala kritično teorijo določenega političnega projekta: projekta demokratizacije moderne vestfalskonacionalne države. Kritika te teorije se je povečini osredotočala na zagotavljanje popolne vključitve tistih pripadnikov nacije, ki so bili v tem okviru izključeni ali marginalizirani: delavci brez lastnine, ženske, manjšine in revni.

Zgovoren primer je moj zgodnejši poskus »premisleka javne sfere«. V besedilu, prvič objavljenem leta 1991, sem ponudila štiri kritike, rečeno po Habermasu, »liberalnega modela meščanske javne sfere«. ⁴ Prvič, dokazovala sem, da, v nasprotju z modelom, ni bilo mogoče, da bi udeleženci v javni sferi statusne razlike zanemarili in razpravljali, kot »bi bili« družbeno enaki, ko to niso bili. Tako sem zaključila, da je družbena enakost nujni pogoj politične demokracije. Drugič, v nasprotju z meščanskim modelom sem dokazovala, da ena celovita javna sfera ni vedno boljša od neksusa več javnosti. Pokazala sem, da je lahko v razslojenih družbah proliferacija alternativnih nasprotnih javnosti (*subaltern counterpublics*) korak k večji demokraciji. Tretjič, spodbijala sem meščanskoliberalni pogled, da naj bo diskurz v javnih sferah omejen na deliberacijo o skupnem dobrem in da je pojavljanje »privatnih interesov« in »privatnih zadev« vedno nezaželeno. Četrtrič in zadnjič, spodbijala sem meščanski pogled, da delujoča demokratična javna sfera vedno nujno zahteva ostro ločitev med civilno družbo in državo. V vsakem od primerov sem pokazala, da meščanski model nelegitimno krni domet demokracije. Namesto tega sem zagovarjala postmeščanski model.

Ta kritika, kolikor daleč je šla, se še vedno zdi prava. Toda zdaj verjamem, da se je ustavila premalu. Z osredotočanjem povečini na preseganje nesorazmernosti v participaciji v vestfalskonacionalni javni sferi je moja kritika predstavljala radikalizacijo vestfalsko-nacionalnega-demokratičnega projekta. Da bi presegla omejitve meščansko-liberalnega modela, sem skušala zagotoviti odprt dostop in resnično enake možnosti participiranja tistih, ki jih je ta model izključil ali marginaliziral: ženske, manjšine in revne. Toda ni mi uspelo soočiti se s šestimi vestfalskonacionalnimi predpostavkami tradicionalne teorije javne sfere.

Postnacionalna konstelacija: problematiziranje nacionalnega okvira

Vsaka od šestih nacionalnih predpostavk teorije javne sfere je danes problematična, če ne kar očitno kontrafaktična. Naj jih pregledam eno za drugo, najprej:

Suverenost vestfalskonacionalne države

Različna izvajanja problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o suvereni, teritorialno določeni vestfalskonacionalni državi, ki naj bi konstituirala naslovnik komunikiranja javne sfere. Suverenost je bila, nič več enotna v institucionalnem lokusu, razdružena, razbita na več specifičnih funkcij in dodeljena različnim zastopnikom. Ti delujejo na različnih ravneh, nekateri globalno, drugi regionalno, tretji lo-

⁴ Gre za besedilo *Rethinking the Public Sphere: a Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*, ki je izšla v knjigi *Habermas and the Public Sphere*, ur. Craig Calhoun (Cambridge MA: The MIT Press). Op. prev.

kalno in podnacionalno. Vojaške in varnostne funkcije so bile razdružene, predstavljene na drugo raven in razmerje med njimi se je spremenilo – kot posledica »humanitarnih intervencij«, »operacij vzdrževanja miru«, »vojne proti terorizmu« in kot sredstvo multilateralnih varnostnih ureditev. Prav tako so bile razdružene, prerazporejene in predstavljene na druge ravni funkcije kazenskega prava in policije. Včasih so bile predstavljene na višjo raven, na primer z mednarodnim sodiščem za vojne zločine, mednarodnim kazenskim sodiščem, »univerzalno jurisdikcijo« in Interpolom, toda včasih tudi na nižjo, na primer s plemenskimi sodišči in privatizacijo zaporov. Obenem se je zaradi pojavljanja zasebnega transnacionalnega režima razreševanja poslovnih sporov (oživitev *lex mercatoria*) spremenila odgovornost pogodbenega prava. Ekonomske funkcije upravljanja so bile predstavljene na višjo in tudi na nižjo raven. Navzgor na regionalne trgovinske skupine, na primer EU, Nafta in Mercosur, ter na formalna in neformalna transnacionalna telesa, na primer Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad in Svetovni ekonomski forum. Navzdol pa na občinska in pokrajinska zastopstva, ki so odgovorna za pospeševanje razvoja, reguliranje plač in davkov in zagotavljanje socialne varnosti.

Tako smo priča pojavljanju nove večnivojske strukture suverenosti, kompleksne zgradbe, v kateri je država samo ena od več ravni. Posledica je, da države danes nimajo popolne suverenosti nad jasno razmejenimi teritoriji in korpusi državljanov. Če se komuniciranje javne sfere po definiciji primarno naslavlja na države, danes ne more služiti racionalizaciji dominacije suverenosti, ker se ta pogosto izvaja drugje: z nedržavnimi akterji in transdržavnimi institucijami.

Vestfalskonacionalna ekonomija

Nekateri razmisleki problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o obstoju vestfalskonacionalne ekonomije, ki naj bi oblikovala glavni objekt zanimanja javne sfere in središče generiranja vestfalskonacionalnega splošnega interesa. Da bi se zavedali obsega, ko postaja vestfalskonacionalna produkcija fikcija, naj omenimo samo seljenje proizvodnje (zniževanje stroškov), transnacionalne korporacije in offshore registracije podjetij. Da bi, podobno, ugotovili kratkotrajnost nadzorne vloge nacionalnih valut, naj omenimo globalne finančne trge, evro in padec argentinske nacionalne valute. V teh pogojih je ideja o nacionalni ekonomiji dvomljiva, kaj šele o ekonomiji, ki jo upravlja vestfalskonacionalna država. Če komuniciranje javne sfere povečini zadeva vestfalskodržavni menedžment vestfalskonacionalne ekonomije, potem danes ne more služiti generiranju splošnega interesa, racionalizaciji dominacije, demokratizaciji ekonomskega upravljanja in uporabljanju »politike za krotenje trgov«. Proces, ki vodi ekonomske odnose, je namreč ušel iz vestfalskonacionalnega okvira.

Vestfalskonacionalno državljanstvo

Različna izvajanja problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o vestfalskonacionalnem državljanstvu, ki naj bi konstituiralo subjekt komuniciranja v javni sferi. Vse večja pogostost fenomenov, kot so migracije, diaspore, dvojno državljanstvo, pripadnost skupnostim in heterogene prakse bivanja, so predpostavko o nacionalnem državljanstvu kot ekskluzivnemu, jasno razmejenem in prebivajoče-

mu na nacionalnem teritoriju naredili za predmet posmeha. Vsaka država ima zdaj na svojem ozemlju nedržavljanke in vsaka nacionalnost je teritorialno razpršena. Večina držav je *de facto* multikulturna in/ali multinacionalna, četudi to vztrajno zanika. Nacionalnost in državljanstvo zato ne sovpadata. Če so objekti komuniciranja javne sfere pripadniki nacije in sodržavljanke, potem taka komunikacija ne služi več svoji klasični funkciji mobiliziranja tistih, ki konstituirajo »naključno skupnost«, da bi zahtevali demokratični nadzor nad silami, ki določajo osnovne pogoje njihovih življenj. Ne samo, da so take sile v rokah nekoga drugega, tudi tisti, ki jih te sile za devajo, ne konstituirajo politične skupnosti.

Nacionalni jezik

Različne mišljenjske smernice problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o enem nacionalnem jeziku, ki naj bi ustvarjal lingvistični medij komuniciranja javne sfere. Nacionalni jeziki kot posledica omenjenega mešanja populacij se ne preslikajo v države. Težava ni samo v tem, da so se uradni državni jeziki konsolidirali na račun lokalnih in regionalnih dialektov – čeprav so obstoječe države *de facto* večjezikovne; jezikovne skupine so teritorialno razpršene, vse več ljudi govori več jezikov. Hkrati je angleščina postala *lingua franca* globalnega podjetništva in množične zabave, da akademskih razprav niti ne omenjamo. Še vedno pa ostaja jezik politična prelomnica, ki grozi, da bo vnesla razprtije v države, kot sta Belgija in Kanada, obenem pa zapleta poskuse demokratizacije držav, na primer Južnoafriške republike, in vzpostavljanja transnacionalnih formacij, kot je EU. Končni učinek je, da dokler so vestfalskonacionalno osnovane javne sfere enojezične, toliko časa jim ne uspe konstituirati inkluzivne komunikativne skupnosti vseh državljanov. Hkrati pa, dokler javne sfere ustrezajo jezikovnim skupnostim, ostajajo geografsko razpršene in ne pripadajo zgolj specifičnemu državljanstvu. V vsakem primeru je težko videti, kako lahko javne sfere generirajo demokratične protimoči v odnosu do države.

Vestfalskonacionalna literatura

Ta nadaljevanja tudi problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o nacionalni literaturi, ki naj bi konstituirala medij za oblikovanje solidarne nacionalne identitete. Upoštevajmo vse večje poudarjanje kulturne hibridnosti in hibridizacije, vključno z vzponom »svetovne literature«. Pomislimo tudi na vzpon globalne množične zabave, pa naj bo ta odkrito ameriška ali podobna ameriški ali amerikanizirana. Pomislimo na spektakularen vzpon vizualne kulture ali bolje, na vse večje poudarjanje vizualnega v kulturi in na relativni zaton tiska, literarnega itd. Ob vsem tem je težko soglašati s konceptualnim primatom neke vrste (nacionalno) literarno kulturne formacije, ki jo je Habermas (in Benedict Anderson) videl kot podporo subjektivni drži udeležencev v javni sferi. Nasprotno, ker javne sfere zahtevajo kulturno podporo nacionalne identitete, zakoreninjene v nacionalni literarni kulturi, danes težko vidimo, da bi brez solidarnostne podlage javne sfere učinkovito delovale.

Vestfalskonacionalna infrastruktura komuniciranja

Sorodna izvajanja tudi problematizirajo predpostavko teorije javne sfere o vestfalskonacionalni komunikacijski infrastrukturi, ki naj bi podpirala niz komunikacij-

skih procesov, ki so bili, kakorkoli že decentralizirani, zadosti koherentni in politično osredotočeni, da so se zlili v »javno mnenje«. Pomislimo tukaj na obilje specializiranih medijev, ki so lahko hkrati podnacionalni in transnacionalni, vendar nika-
kor ne funkcionirajo kot vestfalskonacionalni mediji, osredotočeni na kontroliranje
moči vestfalskonacionalne države. Upoštevati moramo še znatno povečanje medij-
skega lastništva transnacionalnih korporacij, ki ne glede na njihov silen doseg nika-
kor niso osredotočeni na kontroliranje transnacionalnih sil. Poleg tega ima veliko
držav medije, ki so jih privatizirale vlade. Posledice so nedvoumno mešane: po eni
strani pričakovanje bolj neodvisnih tiskanih medijev in televizije ter bolj inkluziv-
nega programa, po drugi strani pa širjenje tržne logike, moči oglaševalcev in neja-
snih amalgamov, kot so pogovorne oddaje na radiu (npr. *talk radio*) in »infotain-
ment«. Omeniti moramo tudi hipne elektronske, širokopasovne in satelitske
informacijske tehnologije, ki dovoljujejo neposredno transnacionalno komunicira-
nje onkraj vestfalskodržavnega nadzora. Vsi ti razvoji skupaj kažejo na denacionali-
zациjo komunikacijske infrastrukture. Zagotovo pa ti učinki vključujejo nekaj novih
možnosti za nastajanje kritičnega javnega mnenja. Toda spremlja jih razdruževanje
in prepletenost komunikacijskih tokov. Celoten učinek je spodkopavanje tako ge-
neriranja kritičnega javnega mnenja na splošni ravni kakor tudi njegove mobilizaci-
je kot učinkovite komunikativne moči.

V splošnem so potem javne sfere, glede na vsakega od konstitutivnih elementov
javnega mnenja, vse bolj transnacionalne ali postnacionalne. Tisti, ki komunicirajo
(*the who of communication*), prej v teoriji obravnavani kot vestfalskonacionalni dr-
žavljeni, so zdaj zbir razpršenih subjektov komuniciranja. Tisto, kar komunicirajo
(*the what of communication*), prej teoretizirano kot vestfalskonacionalni interes,
ukoreninjen v vestfalsko-nacionalno ekonomijo, se zdaj razteza prek neizmerne
prostranosti oble, v transnacionalno naključno skupnost, ki pa se ne odraža v
hkratni ekspanziji solidarnosti in identitet. Prostor komuniciranja (*the where of
communication*), nekoč v teoriji obravnavan kot vestfalskonacionalni teritorij, je
zdaj deteritorializiran kibernetični prostor. Način komuniciranja (*the what of com-
munication*), nekoč teoretiziran kot vestfalskonacionalni tiskani medij, vključuje
zdaj širok translingvistični neksus nepovezanih in prekrivajočih se vizualnih kultur.
In na koncu, naslovnik komunikacije, sicer razumljen kot moč vestfalske države,
ustvarjen, da se odziva na javno mnenje, je danes amorfná mešanica javnih in
zasebnih transnacionalnih moči (Rober Cox jih je sugestivno imenoval »*the nebu-
leuse*«). Teh ni mogoče niti preprosto identificirati niti se ne kažejo kot entitete, ki
bi prevzemale odgovornost.

Premišljanje o javni sferi – še enkrat

Te spremembe odpirajo vprašanje, ali je sploh možno, da bi javne sfere danes
izvajale demokratične politične funkcije, s katerimi so bile historično povezane, in
kako bi jih lahko izvajale. Si lahko danes, na primer, predstavljamo javne sfere, ki
generirajo javno mnenje tako, da strogo upoštevajo razumevanje splošnega interesa,
doseženega skozi pravično, inkluzivno in kritično argumentacijo, odprto vsakomu-
ru, ki ga zadeva. Ali danes javne sfere še lahko zagotovijo, da bo tako oblikovano

javno mnenje omejevalo suverene sile ali njihove funkcionalne ekvivalente? Kakšne spremembe (institucionalne, ekonomske, kulturne in komunikacijske) bi bile potrebne, da bi si lahko zamislili izvorno demokratično (ali demokratizirajočo) vlogo transnacionalnih javnih sfer pod zdajšnjimi pogoji? Kje so danes suverene sile, ki bi jih moralo javno mnenje nadzirati? Katere javnosti so relevantne katerim silam? Kdo so relevantni člani posamezne javnosti? V katerem jeziku (jezikih), prek katerih medijev naj komunicirajo in prek katere komunikacijske infrastrukture?

Odgovori na ta vprašanja zahtevajo identifikacijo kritičnih razhajanj ali neujemanj, ki grozijo, da bodo danes spodnesla teorijo javne sfere – in ugotoviti, kako naj jih presežemo. Naj omenim samo dve:

Prvo ključno razhajanje zadeva razmerje med vestfalskimi državami in transnacionalnimi zasebnimi silami. Preseganje tega razmerja zahteva institucionaliziranje novih transnacionalnih javnih moči, ki lahko omejujejo transnacionalne zasebne sile, in so podvržene transnacionalnemu demokratičnemu nadzoru.

Drugo ključno razhajanje je neujemanje razmerij med na vestfalski državi utemeljenem državljanstvu, postvestfalskih naključnih skupnostih (nekatero od teh so globalne), nacionalnih in transnacionalnih (neglobalnih oziroma podglobalnih) javnosti in podglobalnih solidarnosti. Preseganje tega neujemanja zahteva institucionaliziranje elementov transnacionalnega/kvazi globalnega državljanstva; generiranje hkratne splošne solidarnosti, ki gre prek ločnic jezika, etničnosti, religije in nacionalnosti; in ustvarjanje široko inkluzivnih javnih sfer, v katerih lahko skupni interesi nastajajo in/ali so odkriti skozi odprto, demokratično komunikacijo. Ali drugače, zahteva predrugačenje odnosov vsaj za tiste današnje skupnosti, ki so druga od druge oddaljene in se ne prekrivajo:

- namišljena skupnost ali nacija;
- politična (ali državljanska) skupnost ali državljanstvo;
- komunikacijska skupnost ali javnost;
- naključna skupnost ali vrsta zainteresiranih, na katere vplivajo različni razvoji (vključno s »skupnostjo tveganja«).

Slika, ki si jo predstavljam, obsega več javnosti in se ujema s podobo večnivojske strukture suverenosti, ki sem jo predstavila zgoraj. Multiplost tukaj ni horizontalna, kot v mojih prejšnjih poskusih premišljanja javne sfere – ta je privzemal razvrstitev javnosti in nasprotnih javnosti. Multiplost, ki si jo zamišljam tukaj, je vertikalna.

V splošnem poudarjam potrebo po institucionalni prenovi. Ta usmeritev se ne ujema z drugima poudarkoma, ki pogosto dominirata v razpravah o globalizaciji. Eden je potrošniško obarvani odgovor (najdemo ga ne samo pri predrznih neoliberalcih kot je Tom Friedman, ampak tudi pri razmeroma kritičnih mislecih, kot je Ulrich Beck). Ta pristop si zamišlja mobilizacijo transnacionalnih gibanj potrošnikov tako, da bi moč transnacionalnih korporacij brzdali z bojkoti. Komunikativno moč usmerja neposredno na korporacije, pri čemer učinkovito obide državo. S tem se nenamerno umika s političnega terena, namesto da bi ga poskušal obnavljati.

Drug skupen poudarek raje polaga upanje v transnacionalna družbena gibanja. Zagotovo so taka gibanja pomemben odziv na razhajanja, ki sem jih predstavila

zgoraj; razširjajo posamezne konstitutivne elemente javne komunikacije, vključno z kdo, kaj, kje, kako in komu. Toda ne morejo in ne priskrbijo celovite rešitve. Težava ni samo v tem, da so nekatera (gibanja) reakcionarna. Tudi v tem ne, da celo najbolj progresivna niso niti popolnoma demokratična niti inkluzivna niti niso entite, poklicane k odgovornosti. Rečeno drugače, transnacionalna gibanja, na primer publike, so nasprotne moči. Njihova učinkovitost zahteva obstoj institucionaliziranih suverenih sil, ki jih je moč nadzirati, da delujejo skladno s splošnim interesom. Ker zgrešijo večjo obnovo institucij, ne morejo niti transnacionalna družbena gibanja niti transnacionalne javne sfere prevzeti emancipatorne funkcije demokratizacije, kar pa je glavni smisel teorije javne sfere.

Za večjo institucionalno prenovu ni zamenjave. Če naj teorija javne sfere postane relevantna v sedanji postnacionalni konstelaciji, ni dovolj, da raziskovalci v okviru kulturnih in medijskih študij kartografirajo obstoječe komunikacijske tokove. Kritični teoretiki družbenega in političnega bodo morali premisliti osnovne institucionalne in normativne premise teorije. Šele tako bo teorija obnovila svoje bistvo in svoje obljube kot koncept, ki lahko prispeva k emancipaciji.

Prevedla Mojca Pajnik in Aleš Drolc